MEETING THE FANTASTIC IN THE STORY 'FIDDLE, OLD STAVE'

Tarko Iulia Mirela
PhD. Student, "1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia

Abstract:In the story 'Fiddle, Old Stave' (a title that reminds of a local folk song), the portrait of the teacher is juxtaposed over that of the fiddler, mostly because, in Ovidiu Birlea's artistic prose, an essential coordinate is represented by the game, the people's parties on various occasions, where the fiddler is always present. The voluntary collective work, or 'corvée', is a recurrent happy episode where work and joy are intertwined. The fiddler is never absent, sharing the revellers' merriment. (1) In this case, the protagonist goes through a fantastic (mythical) experience, an encounter with the devil, of which he is not even aware, though the facts are conclusive.
There are numerous literary texts presenting the theme of the devil, which is fully justified by the fascination triggered by this character in the human psyche. Whether evoked or invoked, the devil grabs the attention and imagination, thus becoming a sadistic but charming anti-hero, who is jovial, sarcastic, a little schizophrenic but charismatic. Throughout the centuries, literature and arts, in general, have created an image of the devil which is that of a charlatan, a con artist, having multiple changing abilities: the snake in the Genesis, the huge beast, the frozen monster in the depths of hell, fluttering its enormous bat wings - in Dante's Inferno; the maleficent child, where the image of absolute evil and the perfect innocence of a child come together; merchants, lawyers, bankers, thieves, murderers and, last but not least, performers.
A connection between the devil and music is achieved in the above-mentioned story, where the writer pinpoints the special characteristics of folk music, namely the feelings, thoughts and emotions that it can contain and transmit to an individual or a larger group, instilling images and ideas, in either a random or controlled manner. The protagonist of the story, Ion Costinas, is a primary school teacher in Bucium and occasional fiddler, with a great passion for playing this instrument. The violin, or the fiddle, is the instrument of tormented lyricism, whose tune takes us high into the realm of beauty and penetrates each corner of our souls, triggering secret representations.

Keywords: devil, music, fiddle, tune, fantastic

Eminent folclorist, etnolog şi antropolog, cu un statut profesional bine definit, Ovidiu Bîrlea (1917-1990) se manifestă încă din perioada afirmării sale ştiinţifice şi ca prozator. Schiţele, povestirile şi romanele sale publicate în volumele: *Urme pe piatră. Schiţe şi povestiri* (1974), romanul *Şteampuri fără apă* (1979) – apărute în timpul vieţii, urmate de romanele: *Se face ziuă. Romanul anului 1848* (2001) şi *Drumul de pe urmă* (2015) – apărute postum, reprezintă suficiente dovezi care să îl impună pe Ovidiu Bîrlea ca prozator în opinia publică, în istoria literaturii şi să îi definească profilul.[1] Contactul permanent cu oamenii de la sate, cu viziunea lor despre lume, cu limba şi felul lor de a fi, l-a îndemnat pe folclorist să scrie şi proză artistică. În operele sale beletristice se poate observa autenticitatea epică, capacitatea de a surprinde atmosfera specifică momentului istoric sau etnografic precum şi împletirea umorului cu fantastica lume a legendelor sau acurateţea detaliilor care preced sau însoţesc un moment semnificativ din viaţa eroilor săi.[2]

Autorul mărturiseşte, în scrisoarea din 22 ianuarie 1979, adresată lui George Meniuc, că volumul de povestiri *Urme pe piatră* şi romanul *Şteampuri fără apă* sunt „naraţiunile mele

[1] Mircea Popa, *Ovidiu Bârlea – prozatorul*, în „Discobolul", Revistă de cultură, Alba Iulia, serie nouă, anul XX, nr. 235-236-237, iulie-august-septembrie, 2017, p. 208.
[2] Ionela Carmen Banţa, *Ovidiu Bîrlea, ediţie critică din fondurile documentare inedite*, Bucureşti, Editura Muzeului Naţional al Literaturii Române, Colecţia AULA MAGNA, 2013, p. 57.

BDD-A27977 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 11:56:12 UTC)

mocăneşti [...]. Le-am scris pentru că m-au obsedat şi după aceea m-am simţit uşurat, mai departe nu-mi dau seama decît că sunt «autentice», cum se zice într-un anumit limbaj."[3]

Despre opera ficţională a lui Ovidiu Bîrlea s-a scris nedrept de puţin, poate tocmai din cauza notorietăţii folcloristului Ovidiu Bîrlea. La publicarea volumului *Urme pe piatră* a apărut, din cîte se ştie, doar recenzia lui Laurenţiu Ulici inclusă în volumul său *Prima verba* (1973-1974)[4]. Criticul literar situează beletristica lui Bîrlea în buna tradiţie a prozei ardeleneşti: „Atmosfera povestirilor e din Agârbiceanu, cum şi geografia umană pusă în observaţie; tipologia personajelor trimite cu gîndul la Pavel Dan şi, din nou, Agârbiceanu; timpul povestirilor este al Ardealului vestic, din preajma Apusenilor, în anii din urmă ai veacului trecut [secolul al XIX-lea, n.n.]; limba naraţiunii e presărată cu regionalisme, mai mult încă limba personajelor în dialog."[5] Acestea sunt note generale care, spune recenzentul, nu fac din Bîrlea „un prozator lipsit de personalitate. Bun povestitor, foloseşte efortul economisit în imaginaţie pentru a contura ceva mai personal, o anecdotică banalizată prin frecvenţa atestărilor."[6] Cu excepţia schiţei *Umbra* , un portret al lui Avram Iancu în ultimii săi ani de viaţă, „celelalte povestiri sunt din viaţa domestică rurală, privită în faţă cu realism şi înţelegere, de multe ori cu o simpatie abia ascunsă pentru cutare sau cutare individ dintr-o aceeaşi serie tipologică."[7]

Aprecieri încurajatoare despre volumul de proză scurtă al autorului face şi fratele său, monseniorul Octavian Bîrlea care, într-o scrisoare din 12 decembrie 1974, scrisă din Detroit, se declară impresionat de autenticitatea povestirilor sale, de maniera originală cu care a surprins realitatea românească din Munţii Apuseni, stabilind o legătură cu stilul lui Mihail Sadoveanu şi considerînd volumul o sursă de îmbogăţire lingvistică prin cuvintele şi expresiile folosite: „M-au năpădit desigur amintirile. L-am revăzut pe Tudor de la uliţă, [...] şi pe atîţia alţii cu povestiri din Primul Război Mondial ..., dar să nu vorbesc despre amintiri. Ai introdus în carte o mulţime de cuvinte şi expresii, deschizînd o cale de îmbogăţire a limbii române. Ai înfăţişat şi o mulţime de portrete cu trăsături vii şi originale. Nu ştiu dacă stilul tău poate fi comparat - în unele - cu al lui Sadoveanu. Cred că eşti mai aproape de realitatea românească decît el. Căci Sadoveanu a zugrăvit cu măiestrie natura, dar ţăranul român l-a văzut prin ochelari francomasoni. Şi a fost prea aproape de modelele ruseşti. Iar la tine realitatea românească din Munţii Apuseni apare mai neaoşă."[8]

Denumit de Mircea Popa „un demn continuator al lui Ion Agârbiceanu"[9], Ovidiu Bîrlea se impune ca prozator în conştiinţa publică prin talentul de investigator al lumii caleidoscopice din Munţii Apuseni, cu oameni dîrji sau resemnaţi, cu îmbogăţiţi peste noapte care nu mai ştiu ce să facă cu aurul, puşi pe petreceri şi izbucniri extravagante, dar şi cu o mulţime de săraci, de nevoiaşi, copleşiţi de truda zilnică pe la alţii, trăind într-o promiscuitate tulbure şi atavică, cu obiceiuri milenare, cu puternice încrengături de familie şi cu îndîrjire vînjoasă în apărarea drepturilor lor.[10]

---

[3] George Meniuc, *Pagini de corespondenţă*, ediţie îngrijită, studiu introductiv Elena Ţau, Chişinău, Editura Grafema Libris, 2010, p. 477, *apud.* Ionela Carmen Banţa, *Ovidiu Bîrlea, ediţie critică din fondurile documentare inedite*, Bucureşti, Editura Muzeului Naţional al Literaturii Române, Colecţia AULA MAGNA, 2013, p. 57.

[4] Laurenţiu Ulici, *Prima verba*, Bucureşti, Editura Albatros, 1975, p. 167-169.

[5] *Apud.* Iordan Datcu, *Ovidiu Bârlea, etnolog şi prozator*, RCR Editorial, Bucureşti, 2013, p. 140.

[6] *Ibidem*, p. 140.

[7] *Ibidem*, p. 140.

[8] *Apud.* Ionela Carmen Banţa, *Ovidiu Bîrlea, ediţie critică din fondurile documentare inedite*, Bucureşti, Editura Muzeului Naţional al Literaturii Române, Colecţia AULA MAGNA, 2013, p. 58.

[9] Mircea Popa, *Ovidiu Bârlea – prozatorul*, în „Discobolul", Revistă de cultură, Alba Iulia, serie nouă, anul XX, nr. 235-236-237, iulie-august-septembrie, 2017, p. 208.

[10] *Ibidem*, p. 208.

BDD-A27977 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 11:56:12 UTC)

Titlul metaforic al volumului *Urme pe piatră* anunţă intenţia vădită a lui Ovidiu Bîrlea de a realiza artistic o „depoziţie" a existenţei moţilor, însăşi semnificaţia cuvîntului „urmă" conotînd ideea unei atestări a vieţii, o mărturie a acesteia. „Piatra" este un semn al stabilităţii şi al echilibrului, devenind simbol al sălaşului străbunilor. În virtutea caracterului ei imuabil, piatra sugerează înţelepciunea,[11] în cazul de faţă, făcîndu-se referire la înţelepciunea de a păstra vie memoria înaintaşilor săi. Această preocupare a prozatorului decurge din însăşi statura sa de folclorist şi etnograf care intenţionează să pună în valoare obiceiurile, cutumele, modul de a fi al omului de la munte cu accent pe viaţa băieşilor şi a tăietorilor de păduri, relatate cu o artă a detaliului care transformă pe alocuri pagina într-o simplă dare de seamă antropologică şi etnografică. Spre a oferi substanţă şi anvergură acestor notaţii, el coboară în timp la substratul mitico-magic al credinţelor şi a fondului ancestral de superstiţii şi întîmplări cu semnificaţie de rezistenţă la forţele iradiante ale unei stăpîniri acaparatoare şi impilatoare, obstaculînd destine şi provocînd puternice drame şi bulversări ale comunităţilor locale.[12]

Surprinderea modului cu totul particular în care se desfăşoară viaţa de zi cu zi a oamenilor, a modului lor de a vorbi şi de a trăi, de a lumina natura cu prezenţa lor însufleţită, transformînd-o într-un cosmos binecuvîntat de Dumnezeu, cum ar fi spus Blaga, devine pentru autor o preocupare dominantă, vizibilă în reconstituirea meticuloasă şi veridică a unor icoane din viaţa satului moţesc, dar, înainte de toate, a unei identificări pînă la suprapunere cu bogata zestre de mituri, tradiţii, legende, obiceiuri, paremiologie etc., ca un elogiu durabil şi definitiv la definirea acelui sentiment special al fiinţei care se manifestă în perimetrul Munţilor Apuseni, menit a fi pus cu strălucire în lumină în ipostazele sale cele mai diverse, de la traiul zilnic şi amăsurat în mijlocul naturii, pînă la momente speciale ale venerării acesteia *sub specie aeternitatis*. Surprinde în acest mod cu totul special, dorinţa autorului de a transforma prezentarea naratologică a faptelor în pledoarie pentru aprofundarea sub raport folcloric, etnografic şi antropologic a acestui perimetru spiritual definitoriu, pentru a-l nemuri pentru totdeauna.[13]

Povestirile sale sunt animate de o serie de personaje recrutate din toate straturile sociale: băieşii - lucrătorii în minele de aur, căutătorii de aur prin apele Buciumului, truditorii pămîntului la coasă şi la seceră, crescătorii de vite, nevestele trebăluind prin gospodărie, dar şi cei avuţi, directorul de la mină, acţionarii de la băi, crîşmarii etc. O figură aparte în povestiri (ca şi în romane, de altfel) este învăţătorul satului - Ioan Costinaş, în povestirea *Ceteră, doagă uscată* şi Liviu Bota în povestirea *Umbra* – acesta este integrat în sat, respectat de oameni şi devotat meseriei, un intelectual cu vederi largi. În mod sigur, prototipul acestei tipologii a personajului a fost dascălul care i-a îndrumat paşii spre învăţătură lui Ovidiu Bîrlea.[14]

În povestirea *Ceteră, doagă uscată* (titlu dat după denumirea unui cîntec popular din zonă), figura învăţătorului se suprapune cu cea a ceteraşului, mai ales că o coordonată esenţială, în proza artistică a lui Ovidiu Bîrlea, este jocul, petrecerile oamenilor în diverse ocazii, însoţite neaparat de ceteraş. Apare frecvent claca, prilej de bună dispoziţie colectivă în care se îmbină munca cu voia bună. Peste tot este nelipsit ceteraşul, un virtuoz care trăieşte odată cu petrecăreţii bucuria.[15] În cazul de faţă, protagonistul traversează o experienţă fantastică (mitică) într-o întîlnire cu diavolul pe care nici măcar nu o conştientizează, deşi faptele sunt concludente.

---

[11] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant (coordonatori), *Dicţionar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, traducere de Micaela Slăvescu, Laurenţiu Zoicaş (coordonatori), Iaşi, Editura Polirom, 2009, p. 724.

[12] Mircea Popa, *Ovidiu Bârlea – prozatorul*, în „Discobolul", Revistă de cultură, Alba Iulia, serie nouă, anul XX, nr. 235-236-237, iulie-august-septembrie, 2017, p. 208-209.

[13] *Ibidem*, p. 211.

[14] Doina Blaga, *Ovidiu Bîrlea, prozator realist*, în „Discobolul", Alba Iulia, serie nouă, nr. 121-122-123 (126-127-128) / ian.- febr.- mart., 2008, p. 254.

[15] *Ibidem*, p. 253.

BDD-A27977 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 11:56:12 UTC)

Nu puţine sunt textele literare în care apare tema apariţiei diavolului, ceea ce se justifică oarecum, datorită enormei puteri de fascinaţie manifestate asupra psihicului uman. Fie că este evocat sau invocat, diavolul stîrneşte atenţia şi imaginaţia, devenind un antierou sadic şi fermecător, jovial, sarcastic, puţin schizofrenic, dar carismatic. De-a lungul timpului, literatura (artele, în general) au creat din diavol imaginea unui şarlatan cu multiple capacităţi de metamorfozare, de la şarpele din *Geneză*, fiara uriaşă, monstrul îngheţat din mijlocul iadului care îşi flutură aripile gigantice de liliac – în *Infernul* lui Dante, copilul malefic, în care imaginea răului absolut se suprapune perfecţiunii inocente a copilului, pînă la negustori, avocaţi, bancheri, hoţi, criminali şi, nu în ultimul rînd, cîntăreţi.

O conexiune între diavol şi muzică se realizează în povestirea *Ceteră, doagă uscată*, scriitorul reliefînd valenţele inedite ale muzicii instrumentale, acelea de a îngloba stări, gînduri şi emoţii, pe care le poate transmite individului sau maselor, inoculînd imagini şi idei, uneori întîmplător, alteori controlat. Protagonistul povestirii, Ion Costinaş, este învăţător în Bucium, dar şi lăutar ocazional, pasionat fiind de vioară. Cetera sau vioara este instrumentul lirismului clocotitor, cîntecul ei ne înalţă în lumea frumosului, pătrunzînd în toate cotloanele sufletului, declanşînd reprezentări tainice. Conform legendelor populare, Dumnezeu a creat fluierul dintr-o creangă luată din Arborele Vieţii, premeditînd mîngîieri pentru sufletele oamenilor, iar diavolul, aflat în concurenţă cu El, a adunat surcelele şi a construit din ele ademenitoarea vioară.[16] Astfel, vioara capătă conotaţii demonice, fiind asociată frenezieiei trăirilor, pasiunilor sau simţurilor dezlănţuite.

Mottoul aşezat în preambulul naraţiunii, reprezentînd cuvintele bunicii, este elocvent pentru mesajul textului: „Sara, cînd te culci, zii, dragu moaşii, ocinaşele[17] şi pe dracu nu-l pomeni nici în gînd, că odată-i lîngă tine!”[18] Vorbele înţelepte ale bătrînei presupun două aspecte, pe de o parte o recomandare, care propune calea Binelui, a rugăciunii, iar pe cealaltă parte, o interdicţie cu rolul de a constrînge credinciosul la o regulă de viaţă conformă cu etica creştină. Prezenţa acestor poveţe ale bunicii induce lectorului ideea că protagonistul povestirii nu va ţine seama de ele şi avertizează totodată asupra caracterului fantastic al naraţiunii.

Cu o mare concentrare epică, povestirea relatează experienţa inedită trăită de învăţătorul Costinaş pe parcursul a douăzeci şi patru de ore, mai precis de dimineaţa, de cînd s-a trezit şi pînă la mijirea zorilor zilei următoare, cînd se întoarce acasă. Se poate observa compoziţia gradată a naraţiunii cu scopul de a întreţine tensiunea epică precum şi misterul, incertitudinea, echivocul, care conferă textului caracter deschis, problematizant.

Evenimentele sunt puse sub semnul unui vis premonitoriu care îl deşteaptă subit şi îl tulbură pe protagonist. Fără a înţelege din ce cauză, Ion Costinaş visase că se află în mijlocul unor viituri, cu ape mari şi tulburi care se revărsau ameninţător, în ciuda încercărilor sale repetate de ajunge la ţărm. Tensionat şi confuz, încearcă să se dumirească de unde i-ar fi putut veni visul acela urît. Aflăm, astfel, că, mai ales acum, fiind o toamnă tîrzie, obişnuia să iasă seara cu vioara să le cînte băieşilor, stînd la un pahar de băutură şi că, în urmă cu o săptămînă, venind obosit înspre casă, pe drum s-a împiedicat şi a rupt cordarul viorii.

Văzînd că se luminează de ziuă, învăţătorul pleacă la şcoală, urmînd ca ultima oră, cea de muzică, să nu o mai facă, ci să pornească grăbit spre Abrud, la meşterul căruia îi lăsase vioara spre a o repara. Mulţumit de rezultat, plăteşte meşterului şi se îndreaptă spre restaurantul lui Bazil, locul de popas preferat al buciumanilor, cu gîndul că acolo are toate şansele de a găsi pe cineva care să îl ducă şi pe el acasă cu căruţa. Intră prin spate într-o sală mai mică, îşi comandă ceva de mîncare şi, nerăbdător „ca şi cum l-ar fi îndemnat cineva”[19], scoate vioara spre a o acorda.

[16] http://dragusanul.ro/dumnezeu-a-facut-fluierul-iar-diavolul-vioara
[17] DEX,*ocinaş, ocinaşe*,s.n. (Înv. şi reg.) Rugăciunea „Tatăl nostru” (care se spune dimineaţa sau seara).
[18] Ovidiu Bîrlea, *Urme pe piatră. Schiţe şi povestiri*, Bucureşti, Editura Litera, 1974, p. 57.
[19] *Ibidem*, p. 59.

BDD-A27977 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 11:56:12 UTC)

Pînă în acest punct al povestirii totul este real, firesc, chiar banal, cîrciuma însăşi este un spaţiu comun, profan, care nu anunţă nimic neobişnuit. De altfel, ca în majoritatea prozelor cu caracter fantastic, apariţia elementului misterios, inexplicabil, se produce brusc, stîrnind, de cele mai multe ori, neliniştea personajului care se străduieşte să înţeleagă ce se întîmplă de fapt.

În naraţiunea lui Ovidiu Bîrlea, diavolul este invocat de personaj, chiar dacă în mod inconştient, fără a pune temei pe cele spuse. Sub presiunea acordajului, coarda cea subţire a viorii cedează, lovindu-l peste degete şi, neavînd alta pentru a o înlocui, omul încearcă repetat să o înnoade, de fiecare dată fiind zadarnic. Afectat de durerea degetelor şi în culmea nervozităţii, rosteşte cu ciudă „descîntecul": „Hai, drace, şi-o înnoadă!"[20] Apariţia în cîrciumă a unui individ straniu, scund, între două vîrste, cu o violă sau un braci în mînă, se face ca la comandă. Acesta este descris detaliat din punct de vedere fizic, atrăgînd atenţia prin excentricitate, cu vestimentaţia ponosită, dar cu un chip care îl unicizează, avînd „obrazul cu umerii prea ieşiţi"[21] şi urechile clăpăuge. Ceea ce frapează însă, este diformitatea căci drumeţului îi lipseşte un ochi şi este cocoşat: „În spate i se zărea o cocoaşă care îi apleca prea mult umărul stîng. Dar ochii îi stîrniră un fel de spaimă. Cel drept era astupat de un petec de hîrtie, lipit cu grijă peste orbită, iar cel stîng avea o strălucire cum nu mai văzuse pînă atunci: albul era roşcat, dar negrul scăpăra de atîta luciu."[22] Imaginea sa devine mai grotescă prin surprinderea boabelor de puroi care îi şiroiau pe faţă: „ ... atunci băgă de seamă că din ochiul petecit ieşeau mereu picuri mari, lipicioşi şi gălbui care se rostogoleau încet peste umărul obrazului."[23] Insistenţa privirii îl determină pe necunoscut să ofere o explicaţie frustă: fusese la o nuntă, iar datorită drumurilor rele li s-a răsturnat căruţa, căzînd cu ochiul drept într-un par ascuţit dintr-un gard.

În literatură, fiinţele malefice sau întunecate sunt frecvent descrise ca fiind diforme, fie din naştere, fie prin mutilare, acestea nu au decît un ochi, un picior sau poartă o cocoaşă în spinare, cu o înfăţişare monstruoasă, ele sunt considerate a fi dotate cu puteri magice. Ablaţia sau absenţa unui element de simetrie ori integritate corporală devine un semn al misterului, fie malefic, fie benefic. Ca orice anomalie, ea comportă la început un aspect respingător, astfel se explică mila, respectul amestecat cu teamă pe care societatea îl arată estropiatului şi mai ales orbilor, consideraţi ca avînd capacitatea de a vedea cealaltă faţă a lucrurilor. Diformitatea face din cel atins de ea un mijocitor, care poate fi redutabil sau binevoitor, între cunoscut şi necunoscut, diurn şi nocturn, între lumea acesta şi lumea cealaltă.[24]

Un alt aspect care intrigă este legat de identitatea nou-venitului, noi nu îi cunoaştem numele sau, mai bine zis, el nu se prezintă, ci intră în încăpere, salutînd politicos: „Bună sara, domnişorule!"[25], după care afirmă cu francheţe că nu are de unde să-l cunoască fiindcă nu este din acele locuri, ci dinspre Brad, sosind în tîrg cu gîndul că „îi va pica ceva de la vreun adălmaş"[26]. Identificarea sa cu „cel fără nume" îl poziţionează diametral opus cu „Numele lui Dumnezeu", esenţa însăşi a divinităţii.

Drumeţul îi oferă lui Costinaş o coardă pentru vioară din oţel sclipitor, spunîndu-i aluziv: „Stai că-ţi dau eu una de-aia bună, de o să mă pomeneşti cît trăieşti!"[27], de altfel, imediat ce o potrivi şi o acordă, fu uimit de sunetul ei pătrunzător. Noul partener de discuţie se dovedi a fi şi un meşter iscusit în confecţionarea viorilor pentru că, după propriile

[20] *Ibidem*, p. 59.
[21] *Ibidem*, p. 59.
[22] *Ibidem*, p. 59.
[23] *Ibidem*, p. 59.
[24] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant (coordonatori), *op. cit.*, p. 340.
[25] Ovidiu Bîrlea, *Urme pe piatră, ed. cit.*, p. 59.
[26] *Ibidem*, p. 59.
[27] *Ibidem*, p. 59.

BDD-A27977 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 11:56:12 UTC)

mărturisiri, şi viola sau braciul pe care îl purta cu sine era făcut de el. Aspectul aparent neglijent al instrumentului: „Doagele aveau crăpături lunguiețe, năclăite cu răşină; grumazul se scobise în dreptul călcăturii degetelor, iar cuiele erau cioplite din frasin nefeţit.”[28] se plasează în opoziţie cu profunzimea sunetelor produse: „Dar cînd ciupi uşor corzile, tresări speriat. Sunetele adînci, ca de clopot, dar în acelaşi timp dulci şi moi, se stinseră treptat ca vuiete tremurate.”[29]

Costinaş află cu această ocazie taina meşteşugului de creare a ceterelor: „Mai întîi, trebuie să ai darul de a auzi bradul cum cîntă.”[30] Cu toată seriozitatea, omul îi povesti că pentru a realiza o vioară bună, trebuie să mergi într-o pădure de brazi, neatinsă de secure şi să asculţi fiecare trunchi în parte, cel care va cînta cînd vei pune urechea, acela va fi bun pentru ceteri, însă lemnul trebuie bine uscat la umbră – de unde şi numele cîntecului „Ceteră, doagă uscată”. La propunerea misteriosului necunoscut, începură să cînte melodia amintită, Costinaş rămînînd uimit de realul talent al bracistului. La sfîrşit, emoţionat fiind îl sărută pe amîndoi obrajii şi exclamă: „Să te ţină Dumnezeu mulţi ani, că nu-i bracist să te taie!”[31] Această afirmaţie dădu naştere unei sclipiri rele în ochiul bracistului, pe care şi-o ascunse repede zîmbind.

Cîţiva buciumani din încăperea alăturată, care auziseră muzica, veniră să-i invite să le cînte, promiţînd că mai tîrziu vor merge împreună, cu căruţa către casă. Reluară, la insistenţele lor cîntecul „Ceteră, doagă uscată”, iar mesenii rămaseră înmărmuriţi „ca prinşi de o vrajă”[32], muzicanţii trecuseră apoi la o ţarină, iar jucătorii împinseră mesele lîngă perete, începînd să pocnească din degete şi să bată din palme pe ritmurile pipărate ale muzicii. Băutura începuse să curgă în pahare cu nemiluita, iar Costinaş se simţea cuprins de un extaz nefiresc: „Cînd zicea cu vioara, i se părea că îl tot împinge cineva de arcuş şi-i umblă prin degete.”[33]

La un moment dat, cineva aruncase cu o sticlă în becul din tavan şi se iscase o încăierare zdravănă în cărciumă. Costinaş fu îndemnat de bracist să se salveze sărind pe o fereastră deschisă în grabă. Se trezi dezorientat şi singur pe o uliţă întunecată, bracistul dispăruse ca şi cînd ar fi intrat în pămînt. Rătăci puţin pe străzile oraşului, dar negăsindu-l, hotărî să pornească pe drumul mare către Bucium. În timp ce păşea grăbit, auzi ceasul din piaţa oraşului care bătea miezul nopţii, moment cu semnificaţii simbolice, semn al încheierii unui ciclu, dar şi al unui nou început, marcînd totodată ora propice ritualurilor ezoterice.

Noaptea era mare, căzuse brumă şi drumul era pe alocuri îngheţat, astfel că, fără a vedea pe unde calcă, Costinaş alunecă scăpînd cutia cu vioara. În încercarea de a se ridica, alunecă din nou lovindu-se, ceea ce îl determină să invoce pentru a doua oară diavolul, tot sub forma unei imprecaţii: „hai, drace şi mă ia, că de altă nu-s bun.”[34] Ca şi mai înainte, apariţia necunoscutului se produce subit, de această dată anunţat de un zgomot intens: „Abia făcuse cîţiva paşi, cînd auzi în urmă-i un uruit puternic. Părea că se surpă o coastă. Stătu locului şi ascultă înlemnit.”[35] Spaima trăită părea că îi îngheaţă venele, dar nu apucă să îşi dea bine seama ce se întîmplă cînd o căruţă opri în dreptul său şi i se porunci autoritar să urce.

Goana nebună a cailor care „nechezau de hohotea valea”[36] este descrisă de autor asemenea unei călătorii fantastice: „Căruţa alerga duruind din roate, dar îi purta lin, ca şi cînd

[28] *Ibidem*, p. 60.
[29] *Ibidem*, p. 60.
[30] *Ibidem*, p. 60.
[31] *Ibidem*, p. 60.
[32] *Ibidem*, p. 61.
[33] *Ibidem*, p. 62.
[34] *Ibidem*, p. 63.
[35] *Ibidem*, p. 63.
[36] *Ibidem*, p. 63.

BDD-A27977 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 11:56:12 UTC)

n-ar fi fost hopuri şi pietroaie pe drum."[37] Din copitele cailor ţîşneau scîntei care se ridicau în aer şi treceau în zbor, unele după altele, peste capetele lor, fără a-i atinge. Straniu era faptul că nu reuşise să vadă chipul căruţaşului. La prima încercare, se zmuciseră caii şi era aproape să cadă pe spate, la a doua încercare de a-l vedea, a simţit că i se înţepeneşte gîtul şi că este imobil, abia la sfîrşitul călătoriei, cînd căruţaşul îi strigă tăios să coboare, i se păru că zăreşte prin beznă chipul „smolit" al necunoscutului de la cîrciumă cu un ochi acoperit de un petic de hîrtie. Căruţa îşi continuă drumul însoţită de un zgomot parcă mai asurzitor, urmînd ca în cîteva clipe să se audă o detunătură puternică, după care, linişte deplină: „Tăcerea creştea în juru-i, de îşi auzea inima bătînd şi urechile ţiuind. Spaima i se furişă mai puternică. Îşi opri răsuflarea şi ascultă cu încordare. Nicio mişcare, toate păreau împietrite."[38]

Confuzia, ezitarea personajului care nu cunoaşte decît legile naturale, pus faţă în faţă cu un eveniment în aparenţă supranatural, oscilînd între a accepta o explicaţie raţională sau una iraţională, reprezintă o altă particularitate a fantasticului, iar consecinţa este că i se induce şi lectorului neliniştea, frămîntarea, teama sau panica nelămurită a personajului care încearcă să se identifice cu întîmplările. Dezorientarea, pierderea reperelor de spaţiu şi timp constituie o altă condiţie a fantasticului. Costinaş fusese lăsat în drum, iar în jurul său vedea doar „pădure oarbă din creştetul muntelui pînă în vale. ... pădurea nu se mai sfîrşea. Spaima îl cuprinse din nou şi începu să alerge. Ajunse undeva într-un luminiş. Se opri să mai răsufle şi se uită cu luare aminte în juru-i."[39] Abia într-un tîrziu recunoscu o punte peste vale folosită de cei care veneau în Bucium dinspre Gemene. Cîntatul unui cocoş îl lămuri în privinţa timpului şi îi stîrni valuri de bucurie: „Îi venea să fugă spre casă sărind într-un picior ..."[40] Cocoşul este în mod universal un simbol pozitiv, solar, prin cîntecul său anunţînd sfîrşitul nopţii, al tenebrelor. Pentru că vesteşte răsăritul soarelui, cocoşul este considerat a fi un apărător împotriva influenţelor tulburi ale duhurilor nopţii, el le alungă din case şi în anumite zone, oamenii au grijă să îi pună efigie pe uşa de la intrare.[41]

După ce zări în depărtare cîteva lumini, Costinaş îşi aminti de vioară, o scoase din cutie şi mai cîntă odată „Ceteră, doagă uscată", răscolind dimineaţa care sta să înceapă, se linişti de-a binelea, apoi porni grăbit spre casă: „Se apropia ziua cu limpezimile ei ..."[42] Tot acest amalgam de trăiri ţine de intruziunea fantasticului, iar secvenţa narativă este extrem de fin lucrată de autor, mai ales că pentru a-şi reveni din surpriză, eroul recurge în final tot la magia viorii.[43]

Aşa cum proza artistică a lui Mircea Eliade tratează teme din eseurile filosofice, tot aşa şi povestirile şi romanele lui Ovidiu Bîrlea au puncte comune cu unele aspecte abordate în lucrările de specialitate. Evident este *Eseul despre dansul popular românesc*[44], unde trata din punct de vedere teoretic psihologia dansatorului, frenezia jucătorilor şi dăruirea lor, precum şi tipurile de dans, specificul dansului popular între celelalte arte, strigătura şi cîntecul de joc, argumente ştiinţifice care „înmănunchează observaţiile unui «nespecialist», culese din peregrinările prin diferite ţinuturi ale ţării" (citat din *Prefaţa* autorului în care el se declara cu modestie «nespecialist», deşi cartea dovedeşte contrariul).[45]

---

[37] *Ibidem*, p. 63.
[38] *Ibidem*, p. 64.
[39] *Ibidem*, p. 64.
[40] *Ibidem*, p. 64.
[41] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant (coordonatori), *op. cit.*, p. 262.
[42] Ovidiu Bîrlea, *Urme pe piatră*, *ed. cit.*, p. 64.
[43] Mircea Popa, *Ovidiu Bârlea – prozatorul*, în „Discobolul", Revistă de cultură, Alba Iulia, serie nouă, anul XX, nr. 235-236-237, iulie-august-septembrie, 2017, p. 216.
[44] Ovidiu Bîrlea, *Eseul despre dansul popular românesc*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1982.
[45] *Apud.* Doina Blaga, *Ovidiu Bîrlea, prozator realist*, în „Discobolul", Alba Iulia, serie nouă, nr. 121-122-123 (126-127-128) / ian.- febr.- mart., 2008, p. 253.

BDD-A27977 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 11:56:12 UTC)

Tot ca şi în cazul personajelor din nuvelele fantastice ale lui Mircea Eliade, eroul povestirii lui Ovidiu Bîrlea este un individ comun care intră fără voia sa într-o situaţie anormală şi, în ciuda tuturor evidenţelor, continuă să creadă în normalitate, în coerenţa existenţei, la fel ca şi Gavrilescu din *La ţigănci*, Fărîmă din *Pe strada Mântuleasa* ori Iancu Gore din *Douăsprezece mii de capete de vite*. Aceste personaje trec prin întîmplări ciudate în spaţiul bucureştean plin de mistere, cu pivniţele caselor care ascund comori, în care cîrciuma este un loc unde se revelează mari simboluri (*În curte la Dionis*). Bucureştiul lui Mircea Eliade este un oraş sacru ca o veche aşezare helenică, în care indivizi anonimi trăiesc într-un paradox continuu, fără să-şi dea seama trec linia subţire ce desparte viaţa de moarte şi participă, în fine, la un mare spectacol, întruchipînd ei înşişi mituri celebre şi avînd o credinţă aproape mistică în normalitatea existenţei.[46]

Mogoşul natal şi Buciumul lui Ovidiu Bîrlea constituie de asemenea o geografie sacră, o sursă inepuizabilă de mituri. Pentru cei care au părăsit ţinutul copilăriei şi al adolescenţei, acesta devine întotdeauna un spaţiu mitic, la fel cum susţinea şi Eliade: „Bucureştiul este, pentru mine, centrul unei mitologii inepuizabile. Numai străbătînd această mitologie am ajuns să cunosc adevărata lui istorie. Şi, poate, propria mea istorie ... ”[47]

BIBLIOGRAPHY

1. Banţa, Ionela Carmen, *Ovidiu Bîrlea, ediţie critică din fondurile documentare inedite*, Bucureşti, Editura Muzeului Naţional al Literaturii Române, Colecţia AULA MAGNA, 2013.
2. Bîrlea, Ovidiu, *Urme pe piatră. Schiţe şi povestiri*, Bucureşti, Editura Litera, 1974.
3. Bîrlea, Ovidiu,*Eseul despre dansul popular românesc*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1982.
4. Blaga, Doina, *Ovidiu Bîrlea, prozator realist*, în „Discobolul”, Alba Iulia, serie nouă, nr. 121-122-123 (126-127-128) / ian.- febr.- mart., 2008.
5. Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain (coordonatori), *Dicţionar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, traducere de Micaela Slăvescu, Laurenţiu Zoicaş (coordonatori), Iaşi, Editura Polirom, 2009.
6. Datcu, Iordan, *Ovidiu Bârlea, etnolog şi prozator*, RCR Editorial, Bucureşti, 2013.
7. Meniuc, George, *Pagini de corespondenţă*, ediţie îngrijită, studiu introductiv Elena Ţau, Chişinău, Editura Grafema Libris, 2010.
8. Popa, Mircea, *Ovidiu Bârlea – prozatorul*, în „Discobolul”, Revistă de cultură, Alba Iulia, serie nouă, anul XX, nr. 235-236-237, iulie-august-septembrie, 2017.
9. Simion, Eugen, *Nivelele textului mitic*, în vol. Mircea Eliade, *În curte la Dionis* cu un cuvînt înainte al autorului, ediţie şi postfaţă de Eugen Simion, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1981.
10. Ulici, Laurenţiu, *Prima verba*, Bucureşti, Editura Albatros, 1975.
11. http://dragusanul.ro/dumnezeu-a-facut-fluierul-iar-diavolul-vioara

[46] Eugen Simion, *Nivelele textului mitic*, în vol. Mircea Eliade, *În curte la Dionis* cu un cuvânt înainte al autorului, ediţie şi postfaţă de Eugen Simion, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1981, p. 621.

[47] *L'epreuve du Labyrinthe*, entretiens avec Claude-Henri Recquet, Ed. Pierre Belfond, 1978, *apud* Eugen Simion, *Nivelele textului mitic*, în vol. Mircea Eliade, *În curte la Dionis* cu un cuvânt înainte al autorului, ediţie şi postfaţă de Eugen Simion, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1981, p. 621.

BDD-A27977 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 11:56:12 UTC)